

.....

B.F. Skinner revisited

.....

Bespreking van

Pier Prins & Arnold van Emmerik (2020). *De ideale wereld van B.F. Skinner: Lessen van een gedragspsycholoog voor nu en de toekomst*. LannooCampus. 224 pp., € 29,99. ISBN 9789401473460

ALBERT PONSIOEN

Waarom is dit boek niet 45 jaar geleden verschenen, toen ik aan het begin stond van mijn studie psychologie? Natuurlijk werd Skinner als een van de *founding fathers* van de psychologie als wetenschap beschouwd, maar veel verder dan een kennismaking met de principes van de operante conditionering ging het niet. En in mijn beleving (maar hoe betrouwbaar is die?) was voor velen de stap van het conditioneren van ratten en duiven naar mensen wel wat groot. De mens met zijn diepe zielenroerselen, broeiende gevoelsleven en geestelijke diepgang is toch een veel complexer organisme, wiens gedrag niet louter tot omgevingsfactoren en leergeschiedenis te herleiden valt? Het invoeren van de zogenoemde *token economies* in de psychiatrie heeft altijd tot morele oordelen geleid als ‘patiënten zijn geen aapjes die je moet willen dressereren’ (Korrelboom & ten Broeke, 2004, p. 43). Skinners uitvindingen als de Skinner Box, de Teaching Machine en de Baby Tender, in combinatie met zijn wat stijve voorkomen en postuur, en zijn enigszins enge naam,¹ hebben zeker bijgedragen aan zijn kille, mechanistische imago. Maar Skinner was veel meer dan een hardcore behaviorist die een grote sprong dacht te maken van dierlijk naar menselijk gedrag. Deze wonderlijke combinatie van ‘de meest invloedrijke én de meest verkeerd begrepen, de meest geprezen én de meest verguisde psycholoog van de twintigste eeuw’² waren voor Prins en van Emmerik aanleiding om Skinner eens goed over het voetlicht te brengen. De auteurs geven daarbij direct aan dat bewondering voor

1 In het Engels is een *skinner* een koudslachter of een vilder.

2 Deze typering ontlenen Prins en van Emmerik aan Catania en Harnard (1988).

zijn werk hierbij een belangrijke rol speelde, en dit is voelbaar in elk hoofdstuk van het boek. Maar er is zeker geen sprake van een hagiografie, want de diversiteit aan onderwerpen wordt kritisch tegen het licht gehouden. De auteurs behandelen Skinners welhaast dogmatische verzet tegen de cognitieve psychologie, maar ook zijn bijdragen tot vernieuwingen in het onderwijs en zijn ideeën over het aanpakken van maatschappelijke problemen op een toekomstbestendige aardbol.

Skinner wordt door de auteurs omschreven als een radicale behaviorist, die mentale processen meer als correlaten dan als oorzaken van menselijk gedrag beschouwde. Radicaal was Skinner in zijn opvatting dat denken en voelen vormen van gedrag zijn. Het citaat waarmee hoofdstuk 2 begint geeft dit helder weer:

‘The organism is, of course, not empty, and it cannot be adequately treated as a “black box”, but we must carefully distinguish between what is known about what is inside and what is merely inferred’ (Skinner, 1974, p. 212).

Eigenlijk is de gedragswetenschap op zich al een stuk lastiger dan *rocket science*. Wanneer we ook nog eens *private events* als bewustzijn, denken, voelen en verbeelding in verklaringsmodellen opnemen, maken we het ons wel heel erg moeilijk. Voor Skinner verklaarde dit waarom de gedragswetenschap bij de natuurwetenschappen achterblijft. Door de leergeschiedenis en de externe omgeving als verklarende factoren op te voeren, is het in ieder geval mogelijk om deze factoren voor een deel in kaart te brengen. Dit is op zich al ingewikkeld genoeg: wat weet een mens bijvoorbeeld nog van zijn eigen leergeschiedenis? Prins en van Emmerik laten zien dat zelfcontrole- en leefstijlprogramma’s bij onder andere verslavingsproblematiek nauw aansluiten bij Skinners ideeën. En het onderwijs zou veel kunnen opsteken van Skinner wanneer het zijn nadruk op aversieve controle (‘Doe wat je moet doen, anders krijg je straf!’)³ verschuift naar positieve bekrachtiging. Instructies op maat, die aansluiten op ieders individuele leermogelijkheden, hebben meer gemeen met het gedachtegoed van Skinner dan het afschrijven van leerlingen bij wie het standaard lesprogramma onvoldoende past.

Maar Skinner ging verder dan dat. In 1982 gaf hij een voordracht voor de American Psychological Association met de titel: *Why we are not acting to save the world?* Verandering van het schadelijk gedrag van de mens kan uiteindelijk alleen worden bewerkstelligd door veranderingen in onze huidige omgeving. Traditionele verklaringen voor de traagheid waarmee de wereld het energie- en klimaatprobleem aanpakt waren volgens Skinner kenmerkend voor het probleem van de hele cognitieve psychologie: mensen initiëren geen gedrag vanuit innerlijke drijfveren, maar handelen op manieren

3 De documentaireserie *Klassen* laat hiervan vele voorbeelden zien (www.npostart.nl/klassen/VPWON_1304701).

die in het verleden succesvol waren. Je zou zo'n psycholoog in het Outbreak Management Team willen.

Prins en van Emmerik hebben waarlijk iets rechtgezet met dit boek. Voor mij is het na die 45 jaar nog niet te laat en zeker niet voor de huidige generatie gedragswetenschappers. Lezen dit boek!

75

Albert Ponsoen is als klinisch neuropsycholoog verbonden aan de stichting Gaming & Training. *Correspondentieadres:* Damweg 220 3415 RG Polsbroek. E-mail: albertponsoen@gamingandtraining.nl.

Literatuur

Catania, A. C., & Harnad, S. (1988). <i>The selection of behavior: the operant behaviorism of B.F. Skinner: comments</i>	<i>and consequences</i> . Cambridge University Press.
Skinner, B. F. (1974). <i>About behaviorism</i> . Alfred Knopf. |
|--|--|